

Stanowisko
Państwowej Rady Gospodarki Wodnej
w sprawie

projektu rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie przyjęcia "Programu działań mających na celu zmniejszenie zanieczyszczenia wód azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych oraz zapobieganie dalszemu zanieczyszczeniu"

Państwowa Rada Gospodarki Wodnej w opinii dotyczącej projektu rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie przyjęcia "Programu działań mających na celu zmniejszenie zanieczyszczenia wód azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych oraz zapobieganie dalszemu zanieczyszczeniu" zwraca uwagę na dwa istotne elementy, których brak wpływa na zmniejszenie oddziaływania Programu. Pierwszy dotyczy tzw. stref buforowych a drugi ochrony mokradeł.

Strefy buforowe

Realizacja celów środowiskowych Ramowej Dyrektywy Wodnej (RDW) automatycznie implikuje dążenie do osiągnięcia synergii celów RDW i innych dyrektyw, w tym Dyrektywy Azotanowej – dzięki uwzględnieniu na szeroką skalę działań nakierowanych na poprawę zdolności ekosystemów wodnych, zwłaszcza rzek i potoków, do samooczyszczania się, np. dzięki zwiększeniu zróżnicowania morfologii koryt i oraz tworzenia stref buforowych wzdłuż cieków przechwytyjących związki azotu i fosforu spłukiwane do cieków z terenów rolniczych. Warto podkreślić, że podczas międzynarodowej burzy mózgów poświęconej problematyce wody, zorganizowanej w 2019 roku przez GovTech Polska w Nadarzynie jednym z wyróżnionych projektów był właśnie projekt poświęcony pilotowemu wdrożeniu stref buforowych, który miał zainicjować dalsze realizacje.

Problem eutrofizacji wód powierzchniowych narasta w związku z powtarzającymi i utrzymującymi się przez okres wielu dni niskimi stanami wód w rzekach i wysoką temperaturą powietrza co w skrajnych przypadkach i w połączeniu z innymi zanieczyszczeniami stwarza dogodne warunki do rozwoju toksycznych zakwitów glonów, takich jak przykładowo tzw. złota alga *Prymnesium parvum*, czego doświadczyliśmy w tym roku szczególnie w dorzeczu Odry.

Wobec powyższego, szczególnego znaczenia nabierają działania profilaktyczne realizowane w skali całych zlewni, nakierowane na ograniczenie eutrofizacji wód powierzchniowych. Bardzo ważnym elementem takich działań jest „Program działań mających na celu zmniejszenie zanieczyszczenia wód azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych oraz zapobieganie dalszemu zanieczyszczeniu na lata 2022–2026” (zwanym dalej „Programem azotanowym”). Jednakże „Program azotanowy” w zakresie przedstawionym w opiniowanym projekcie rozporządzenia Rady Ministrów nie spełni takiej funkcji, gdyż nie zawiera wszystkich działań, które obligatoryjnie powinny być wdrożone, aby uzyskać znaczące zmniejszenie zanieczyszczenia wód azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych. „Program azotanowy” powinien być uzupełniony o zestaw działań prawnych, finansowych i administracyjnych gwarantujących wprowadzenie efektywnej ochrony i odtwarzania w krajobrazie rolniczym tzw. stref buforowych, które są skuteczną metodą ograniczania spływu związków azotu do wód powierzchniowych (nawet o ponad 30%). Jako strefy buforowe rozumie się tereny zajęte przez naturalną roślinność położone pomiędzy obszarami rolniczymi a brzegami cieków naturalnych i sztucznych oraz zbiorników wód stojących. Główną funkcją stref buforowych jest zapewnienie redukcji ilości związków azotu, a także fosforu i innych zanieczyszczeń, które mogą się dostawać do wód poprzez spływ powierzchniowy z użytków rolnych. Strefy buforowe mogą mieć formę przylegających do brzegów wód pasów roślinności (np. lasy łęgowe porastające brzegi rzek) jak i bardziej rozległych obszarów podmokłych, w szczególności torfowiska (tzw. bagienne strefy buforowe). Funkcje pełnione przez strefy buforowe utworzone przez naturalną roślinność mogą być uzupełniane i wzmacniane przez działania techniczne – budowę barier biogeochemicznych wychwytyjących biogeny.

W skład „Programu azotanowego” powinny wejść działania ukierunkowane na pilne opracowanie „Planu utworzenia stref buforowych dla ochrony wód powierzchniowych” i wdrożenie tego planu w skali całego kraju. Plan ten powinien być ukierunkowany zarówno na rolników użytkujących grunty w bezpośrednim sąsiedztwie brzegów wód powierzchniowych jak i na zarządzających wodami, a w szczególności na PGW Wody Polskie. Powinien gwarantować skuteczne egzekwowanie tworzenia

stref buforowych na gruntach prywatnych użytkowanych rolniczo oraz na gruntach Skarbu Państwa administrowanych przez PGW Wody Polskie, co może skutkować wprowadzaniem nowych rozwiązań prawnych i narzędzi finansowych. „Plan utworzenia stref buforowych dla ochrony wód powierzchniowych” powinien zawierać element wykupu gruntów prywatnych przez PGW Wody Polskie dla potrzeb utworzenia stref buforowych odpowiedniej szerokości i ewentualnej budowy zapór biogeochemicznych.

Dla zapewnienia sukcesu „Programu azotanowego” konieczne jest zagwarantowanie, aby „Plan utworzenia stref buforowych dla ochrony wód powierzchniowych” zapewnił efekt skali, tj. powszechne stosowanie przez PGW Wody Polskie działań zapisanych w „Krajowym programie renaturyzacji wód powierzchniowych” i w planach gospodarowania wodami dla obszarów dorzeczy opracowanymi przez PGW Wody Polskie, a w szczególności następujących działań:

- Działania z „Katalogu działań renaturyzacyjnych dla rzek”
 - Modyfikacje renaturyzujące w ramach prac utrzymaniowych
 - U0 - Pozostawienie procesom naturalnym
 - U1 - Zaniechanie, ograniczenie lub modyfikacja wykaszania roślin z brzegów śródlądowych wód powierzchniowych
 - U4 - Zaniechanie, ograniczenie lub modyfikacja usuwania drzew i krzewów porastających dno oraz brzegi śródlądowych wód powierzchniowych
 - Działania dodatkowe w ramach zwykłego zarządzania wodami
 - D1- Nasadzanie drzew i krzewów w strefie brzegowej
 - D2 - Kształtowanie roślinności w strefie zalewowej i na brzegach wód
 - D3 - Bariery biogeochemiczne
 - Działania w zlewni
 - Z1- Renaturyzacja mokradeł w zlewni
 - Z2 - Ograniczanie spływu powierzchniowego
 - Z3 - Inne działania poprawiające retencję zlewni
 - Działania pomocnicze
 - P4- Pozyskanie gruntów
- Działania z „Katalogu działań renaturyzacyjnych dla jezior”
 - Modyfikacje renaturyzujące w ramach prac utrzymaniowych
 - JU0 - Pozostawienie procesom naturalnym
 - JU1 - Zaniechanie wykaszania roślin z brzegów śródlądowych wód powierzchniowych
 - JU2 - Wykaszanie nadmiernie rozwijającej się roślinności w litoralu jezior, usuwanie wyciętej biomasy poza jezioro
 - JU3 - Zaniechanie usuwania drzew i krzewów porastających brzegi jezior i cieków w odległości 100m od linii brzegowej
 - JU4 - Aktywne kształtowanie mozaiki warunków świetlnych, struktury brzegów i stref buforowych
 - Działania dodatkowe w ramach zwykłego zarządzania wodami
 - JD1 - Nasadzanie zgodnych z siedliskiem gatunków drzew i/lub krzewów w strefie brzegowej
 - JD2 Zastosowanie fitobarier (stref sedymentacyjno-biofiltracyjnych) w obrębie misy jeziornej i na odcinkach ujściowych cieków do jeziora
 - JD3 - Kształtowanie stref buforowych z roślinności strefy litoralnej
 - JD4 - Bariery denitryfikacyjne
 - Działania w zlewni
 - JZ1 - Renaturyzacja mokradeł w zlewni przez blokowanie lub likwidowanie rowów odwadniających mokradła

- JZ2 - Ograniczanie dostawy biogenów oraz zawiesin ze spływem powierzchniowym
- Działania pomocnicze
 - JP5- Pozyskanie gruntów w strefie nadjeziornej
 - JP8 - Wprowadzenie stref ograniczonego użytkowania wokół jezior/ustanowienie obszaru ochronnego zbiornika wód śródlądowych

Należy podkreślić, że utworzenie stref buforowych będzie się wiązało z redukcją nakładów ponoszonych przez PGW Wody Polskie na prace utrzymaniowe polegające na usuwaniu roślinności z dna cieków, gdyż zacienienie koryta cieku po wykształceniu się strefy buforowej utworzonej z roślinności krzewiastej i drzewiastej w połączeniu z redukcją dostawy biogenów do cieku będzie skutkowało znacznym ograniczeniem rozwoju roślin zanurzonych.

Ochrona mokradeł

W opiniowanym dokumencie powinny zostać uwzględnione również zagadnienia dotyczące ochrony mokradeł. Zawarcie odpowiednich zapisów w dokumencie jest konieczne dla efektywnej ochrony mokradeł. W tym kontekście w *Programie azotanowym* powinny zostać uwzględnione:

- druga norma dobrej kultury rolnej dotycząca ochrony torfowisk i terenów podmokłych, zgodnie z zasadami warunkowości opisanymi w Planie strategicznym dla wspólnej polityki rolnej na lata 2023–2027;
- działania sprzyjające rozpowszechnianiu wśród rolników wiedzy o znaczeniu bagiennych stref buforowych - promocja bagiennych stref buforowych, ze szczególnym uwzględnieniem metod ich tworzenia i promowania korzyści wynikających z ich stosowania;
- obowiązkowe wprowadzenie stref buforowych wokół najcenniejszych przyrodniczo obszarów mokradłowych;
- działania służące wypracowaniu rozwiązań (w tym odpowiednich narzędzi finansowych np. dopłat rolnych, instrumentów prawnych oraz wsparcia specjalistów), które będą zachęcały rolników do ochrony lub odtwarzania bagiennych stref buforowych w krajobrazie rolniczym lub pozwalających na wykupy gruntów wzdłuż rzek w tym celu.

Reasumując, powyższe działania odgrywają pozytywną rolę nie tylko w ograniczaniu dopływu biogenów bezpośrednio do wód, ale także poprawiają zdolności retencyjne w krajobrazie, a tym samym zmniejszają skutki suszy i ryzyko powodzi. Dodatkowo mają ogromne znaczenie w ochronie tak bardzo zagrożonej bioróżnorodności.

dr hab. prof. UŚ Damian Absalon

Przewodniczący Państwowej Rady Gospodarki Wodnej